

Kenoza križa – forma i sadržaj svjedočanstva suvremenih Kristovih svjedoka

Promišljanja na tragu Hansa Ursa von Balthasara

SILVIO KOŠČAK*

UDK: 27-312.8-05 Balthasar, H.U. von • Stručni članak
Primljeno: 12. lipnja 2017. • Prihvaćeno: 23. studenoga 2017.

Sažetak: Autor u članku problematizira kršćansko svjedočanstvo kao temeljnu poziciju s koje vjernik i kršćanska zajednica započinju navještaj Istine koja je prepoznata kao utemeljujuća za život. Svjedočanstvo je sagledano sa svetopisamskih pozicija i stavljeno u kontekst suvremenog društva, te stavljeno u kontekst Isusova vazmenog otajstva kako bi se razvilo razmatranje o formi i sadržaju svjedočanstva suvremenih svjedoka. U razmatranju svjedočanstva, autor koristi neka promišljanja švicarskog teologa Hansa Ursa von Balthasara te, koristeći njegove uvide, donosi neke elemente svjedočenja koji izvire s Kristova križa. Iz križa, koji predstavlja kenozu, može se iščitati forma svjedočenja kao i sadržaj svjedočanstva, koji obuhvaća svaki čin poniznosti kršćanskog života. Na kraju rada autor donosi neke konkretne iskaze forme i sadržaja kršćanskog svjedočanstva u suvremenom kontekstu s gledišta razmatranja križa, a sve kako bi tako osmišljeno svjedočanstvo prikazao kao dijaloško-ujedinjujući element Crkve i suvremenog društva.

Ključne riječi: svjedočanstvo, križ, teologija križa, forma svjedočanstva, sadržaj svjedočanstva, kenoza, poniznost, Hans Urs von Balthasar.

Uvod

U Crkvi današnjice aktualnije su nego ikad svima dobro poznate riječi pape Pavla VI.: »Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje... ili ako sluša učitelje sluša

* Silvio Koščak,
mag. theol.,
Trg Slobode 11,
42000 Varaždin, Hrvatska,
koscak.silvio@gmail.com

ih zato što su svjedoci¹. One izriču važnost utemeljenja kršćanskog svjedočenja na uvijek aktualnom i životom potvrđenom svjedočenju Isusa Krista, Objavitelja unutartrojstvenog života i Božjeg zauzimanja za cjelokupno stvorenje, te u središte pozornosti suvremene Crkve stavljaju promišljanje o vjerodostojnosti i ozbiljnosti svjedoka, ljudi »istodobnih« s Kristom, subjektom i objektom svjedočanstva.

Već se Sveto pismo, u nepreglednom nizu osoba i događaja, bavi temom svjedočanstva te donosi njegovu opću oznaku ozbiljnosti u konkretnosti života koji je vođen Zakonom. U konkretnosti starozavjetnih biblijskih događaja javlja se osuda koja je nemoguća bez prisutnosti svjedoka (usp. Br 5, 13). Svjedoci su prvi izvršitelji kazne koja slijedi nakon osude (usp. Pnz 17, 7). Svetopisamski redci donose primjere u kojima je jasno da su postojala i kršenja propisa o svjedočenju, kako nam to donosi Ps 27, 12 i Ps 35, 11. No, ako se ljudsko svjedočanstvo javlja kao ono koje je često puta proturječno, iznad njega stoji uvijek istinito Božje svjedočanstvo.²

Od novozavjetnog govora o svjedočanstvu središnje za ovo promišljanje tematiziranje je svjedočanstva Isusa Krista. O Utjelovljenom Sinu Božjemu kao svjedoku i snazi njegova svjedočanstva govori se na više mjesta. Treba istaknuti da je njegovo svjedočenje na zemlji objava onog što je čuo od Oca (Iv 3, 11.32sl), svjedoči o svijetu i njegovim zlim djelima (Iv 7, 7), za njega svjedoče djela koja je činio u Očevo ime (Iv 5, 36; 10, 25).³ Kršćansko svjedočanstvo, koje »uzima konkretan oblik propovijedanja evanđelja (Mt 24, 14)«⁴, ima za ulogu da sadržaj Isusova svjedočanstva, koje je usađeno u dubine bića svakog vjernika, proširi u sve krajeve svijeta i svakom čovjeku, a time vjernik koji svjedoči na neki način poprima oblik starozavjetnog proroka, posebno u onim trenucima kada se poruka svjedočanstva odbacuje, a svjedok i dalje potvrđuje istinitost izrečenog, idući svojim životom sve do mučeničke smrti.⁵

Svaki suvremeni kršćanin može si postaviti pitanje na kojim temeljima postaviti vlastito svjedočanstvo kako bi što bolje odgovaralo ovom ugrubo prikazanom idealu Svetog pisma. U ovom radu stoga ćemo najprije postaviti govor o svjedočenju vjere u kontekst vremena u kojem živimo i koje suoblikujemo svojim životima kako bismo razvili promišljanje o svjedočenju i njegovim bitnim oznakama.

¹ PAVAO VI., *Evangelium nuntiandi*, br. 41, dostupno na: http://www.vatican.va/content/paul-vi/hr/apost_exhortations/documents/hf_p-vi_exh_19751208_evangelii-nuntiandi.html (21. III. 2017.).

² Usp. M. PRAT – P. GRELOT, Svjedočanstvo, u: X. LEON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1993., 1328.-1329.

³ Usp. *isto*, 1330.-1332.

⁴ *Isto*, 1332.

⁵ Usp. *isto*, 1332.-1333.

Isusa Krista predstaviti ćemo kao znak i svjedočanstvo kraljevstva Božjeg, temelj vjerničkom svjedočanstvu, koje ako želi biti autentično mora imati kenozu za formu, a čin posvemašnjeg poniženja u konkretnosti života kao sadržaj. »Teologija muke« tako postaje sponom između intelektualnog iznošenja i prihvaćanja istina vjere te pastoralno prihvatljiv sadržaj, ako ga se uzme kao susret svjedoka i adresata svjedočanstva u suvremenom kontekstu, kao sredstvo u rukama evangelizatora te novost ljudskog koje se otkriva u dijalogu s drugim – Bogom i čovjekom.

1. Balthasar i kršćansko svjedočanstvo kao život

»na veću slavu Božje ljubavi«

Ako od biblijskih naglasaka želimo krenuti prema govoru o svjedočanstvu danas, posebno u kontekstu nove evangelizacije, trebamo vidjeti kakvom svijetu prilazimo, tko su i gdje su adresati svjedočanstva. Svijet u kojem živimo označen je brzim promjenama, a društvo sve više napreduje, posebno s pogledom na tehnološki napredak. »Čini se da je sva modernost zarobljena u krivu sigurnost da je znanost sposobna sve, te da stoga nema granica koje tehnologija ne može ili ne treba nadići.«⁶ Izvanjski napredak znanosti i njenu moć prati svojevrsna degradacija nutarnjeg čovjeka koja u njemu ostavlja sve veće prostore praznine, neispunjene tišine koja u suvremenom kontekstu, posebno kod mladih, teži tome da bude uvijek iznova ispunjena iskustvom izvanjskog koje, kratkotrajno ispunjavajući nutrinu, za sobom ostavlja još veću pustoš. Čovjek današnjice nastoji izvanjsko očuvati ili sačuvati što dulje kako bi se temeljna pitanja i odgovaranje na njih pomakli dublje u starost.⁷ Kad se takva pitanja jave, dolazi do sve veće potrebe za duhovnim, unutarnjim, istinom koja će čovjekov život učiniti sigurnijim. Budući da čovjek takav temelj ne uspijeva pronaći zbog rastućeg broja »istina«, dolazi do unutarnje čovjekove neutemeljenosti koja rađa dezorijentiranost.⁸ Dezorijentiranost, kao plod nesnalaženja suvremenog čovjeka u religijskom, zbog miješanja tradicija i raznih religijskih sustava, rađa time da pojedinci svojevrsno biraju ono što im odgovara od pojedine religijske tradicije.

⁶ R. FISICHELLA, Teologija i nova evangelizacija, u: *Spectrum – ogledi i prinosi studenata teologije* 2-4(2010.)/1-2(2011.), 14.-18., ovdje 17.

⁷ O sveprisutnosti »kulta zdravlja« i »kulta tijela« vidi N. MALOVIĆ, *Mišljenje i djelovanje. O znanju, društvu i vrijednostima*, Zagreb, 2016., 135.-148.

⁸ Usp. M. MANTOVANI, Zašto kršćanstvo može »spasiti« zapadni identitet?, u: *Kateheza* 29 (2007.)2, 158.-165.; Usp. J. JUKIĆ, Kršćanstvo i suvremena nevjera, u: *Crkva u svijetu* 22(1987.)1, 72.-74.

Kršćanska se poruka nalazi u prostoru svijeta u kojem, ako želi biti zamijećena, mora biti aktualna, inovativna, posebna. Ako se govori o aktualnosti u kontekstu poruke koju kršćani donose suvremenom svijetu sa svim ljudskim problemima i potrebama, ta aktualnost trebala bi pojedince – vjernike tjerati da nude autentično svjedočanstvo kako kršćanstvo ne bi postalo još jednom porukom bez životnog sadržaja, istina koja ne uspijeva »provocirati« subjekte kojima se prenosi – svjedoči, kako ne bi i samo kršćanstvo bilo uzeto kao jedan od elemenata probranih dijelova religijskog ili pak da samo u sebi ne započne nijekati ili rušiti one dijelove koji nisu po volji ni suvremenicima, a zbog težine navještaja moguće, ni samim navjestiteljima.⁹

Stoga, biti svjedokom / svjedočiti u suvremenom svijetu znači neprestanu volju i hrabrost za ulaženjem u okruženje koje na kršćanstvo gleda kao na ponudu, još jednu poruku o božanskom koja se lako može uvrstiti u suvremeni panteon. Kako bi se to izbjeglo, svjedočanstvo u suvremenom okružju artikulacija je iskustva unutar-njeg jedinstva pojedine egzistencije s Bogom. Konkretni svjedok, otvoren Duhu, spreman je darovati život, ugled ili čast, kao potvrdu istinitosti izgovoreno-posvjedočenog, potvrdu koja proizlazi iz jedinstva s Bogom svakog pojedinog vjernika koje se rađa u molitvenoj šutnji i tišini. Svjedočanstvo u suvremenom svijetu govor je koji se rađa iz molitvene šutnje, a »budući da je svjedočanstvo govor, potrebno ga je u potpunosti konkretizirati u povijesnim uvjetima, u kontekstu u kojem ga se izriče, inače ostaje nerazumljivo i neučinkovito«¹⁰. Nerazumljivo ostaje u onom trenutku kada se iz vida izgubi činjenica da je svjedočanski govor rođen iz paradoksa šutnje kojom Krist s križa stoljećima govori generacijama kršćana, ali i svim ljudima dobre volje, ujedinjujući ih kroz darovanost spasenja i mogućnost prihva-

⁹ Usp. S. KUŠAR, Djelomično prihvaćanje vjere – kršćanstvo po izboru, u: *Bogoslovska smotra* 66(1996.)2-3, 319.-345., ovdje 321.: »(...) posljednjih tridesetak godina u pastoralu se primjećuje kako vjernici sve više sami oblikuju neki svoj *Credo*, mješavinu elemenata različite provenijencije, kršćanski intoniranu. To često ide mimo Crkve, ali i protiv nje. Ne poštuje se *hijerarhija istina*, nego se uzima ono što čovjek misli da mu treba, tj. stvara se individualna *hijerarhija istina*: vjernik uzima slobodu izbora s obzirom na crkvenu navjestiteljsku, obrednu i moralnu ponudu.«; I. SUPIČIĆ, Za bolji svijet i kršćanstvo u njemu, u: *Nova prisutnost* 7(2009.)2, 303.-306., ovdje 304.: »Sadašnji trenutak kršćanstva, kao i njegova sutrašnjica na povijesnoj sceni, bitno ovise ponajprije o samim kršćanima. O tome koliko će ga i kako oni živjeti, hoće li oni životno i realno ostvarivati evanđeoske vrednote u sebi, među sobom i prema drugima. Kad se vidi kako i koliko mnogi koji sebe smatraju kršćanima i danas prosječno žive, ili pak gotovo uopće ne žive dosljedno Evanđelju, postaje jasno da su evanđeoska zahtjevnost i visina poziva i danas aktualne, da su trajni poziv i izazov za neprestanu metanoju, preobrazbu života na svim razinama, od psihološke, etičke, moralne pa do religijske i prije svega duhovne. Ta duhovna metanoja bitan je uvjet izgradnje humanijeg, bratskijeg svijeta i sretnijeg čovjeka u njemu.«

¹⁰ R. FISICHELLA, Svjedočanstvo, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1131.; Isto: »Zadatak je svjedočenja uvjeriti drugoga u dobrotu i istinitost svoga sadržaja, kako bi ga se učinilo dionikom vlastite sreće.«

ćanja dara koji vodi u vječno zajedništvo s Bogom trojstvene ljubavi. Kristova je šutnja, u kojoj ostaje visjeti na križu nakon čitava života provedena za drugoga, konačna Božja riječ ljubavi za svakog čovjeka bez razlike: za kršćane posebno, kako bi našli put vlastitom životu nakon ulaska u tajnu Kristova života i zajedništva u Crkvi kroz krštenje, za sve ljude kako bi, putem kršćanskog svjedočanstva, bili uvučeni u tu istu tajnu.

S druge strane, bez obzira na sve postavke koje svjedočanstvo, u duhu poruke Isusa Krista i poslanja Crkve, čine aktualnim i zanimljivim, Crkva je svjesna da kršćani danas ulaze u svijet koji vjeru iskrivljuje, a time se svjedočanstvo ponekad obezvrijeđuje, pa je u svjedoku i njegovom svjedočanstvu uvijek prisutna posebna briga da poruka svjedočanstva ne bude otuđena, plagirana i upotrijebljena u krivim kontekstima. Zato kršćansko svjedočanstvo uključuje hrabre ljude koji se svojom poniznošću odupiru potrebi suvremene tržnice duhovnim, njenom imperativu za spektakularnošću i stvaranjem reklamnih sadržaja, ali i istim zahtjevima iz kršćanske zajednice, koji pretendiraju, zbog sve manjeg interesa za autentično kršćanstvo te sve češćeg življenja vjere na mediokritetnim temeljima, kršćansku poruku učiniti prihvatljivijom, probavljivijom svijetu. Zato svjedok svjedočanstvo ne želi komunicirati »klaunovski« zabavno, već treba prihvatiti težinu koju sa sobom nosi nerazumijevanje onih kojima se poruka prenosi, bez potrebe pribjegavanja razvodnjavanju poruke, a s druge strane treba prihvatiti činjenicu da, imajući za sebe samo vjeru u sigurnost i istinitost Božje objave, neprestano stoji pred ponorom vjere u koji se hrabro baca, uz stalnu svijest da će mnogi takvu sigurnost skoka smatrati neprikladnom ludošću. Snaga privlačnosti i posebnost kršćanskog leži u transparentnosti svjedoka za Isusa Krista kojeg svjedočanstvom vjerno prenose *verbis et gestis*.

Bez obzira na hrabrost i predanje suvremenih svjedoka koji uzor nalaze u svetopisamskim recdima i hrabrosti onodobnih svjedoka, pojedine suvremene navjestitelje Božjih djela može obaviti oblak sumnji u ispravnost poduzetih koraka, istinitost prihvaćenog i smislenost života. U svjedočenju koje se uči s križa i od Isusa Krista razapeta na njemu javlja se sva dramatika onog »biti vjernikom« i »biti svjedokom« u suvremenom svijetu.¹¹ Zato svjedok uvijek iznova pronalazi puteve svjedočanskog govora koji se nalaze unutar teološki promišljenih trenutaka Isusova života, posebno puta do križa, umiranja te nade koja sja zbog njegova uskrsnuća. Tu

¹¹ Koristeći sliku misionara brodolomca iz djela Paula Claudela »Satenske cipelice«, Joseph Ratzinger još je snažnije opisao dramatiku trenutka u kojem se nalazi suvremeni svjedok. Svaki je svjedok brodolomac kojeg »nad ništavilom drži još samo jedna greda, i kao da je moguće izračunati čas kad će se potopiti« (J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, Zagreb, 2007., 38.). Svjedoka s Bogom u jedinstvu drži još »samo jedna istrgnuta greda« (*Isto*), križ koji je jasan znak da se samo kroz smrt i lišavanje svega ljudskog, kao i svake sigurnosti, može stići slavi Uskrsa. Ratzinger je ovom slikom želio pokazati kako vjera traži darivanje svake sigurnosti da bi se dobila veća sigurnost.

će pronaći odmor nakon trenutaka kušnji, novu snagu nakon nepokretnosti zbog mnogih slabosti te jasan govor koji može mijenjati okolinu i pojedince kojima svjedočanstvom prilazi.

Križ se pojavljuje kao stvarnost kršćanskog života koja želi i može dati odgovore suvremenim svjedocima na njihovom životnom putu. Bog po svom Sinu svjedocima posreduje snagu križa, daje formu i sadržaj njihovim svjedočanstvima. Po križu, koji postaje temelj autentičnosti prvih i svih budućih učenika, svjedočanstvo postaje jasnijim, performativnim i utemeljujućim za život suvremenog čovjeka kojem se sadržaj svjedočanstva prenosi. U križu nema izvanjske ljepote, već je on, kao vrhunac Kristova života na zemlji, najviši izraz ljubavi Utjelovljenog prema Ocu i prema čovjeku, ljubavi koju nasljeđuju prvi i svi učenici do kraja vremena. U tom životu polazi se i vraća, nakon svih ljudskih pokušaja navještaja, svih promašaja, ali i čuda koja je činio kako Isus tako i njegovi svjedoci, još jedino Božjoj slavi iz koje nam dolazi samo Božje svjedočanstvo (u onom starozavjetnom smislu). To Božje svjedočenje za sebe temeljeno je u svakom ljudskom svjedočanstvu. Ono se potvrđuje, onkraj svih slabosti suvremenih svjedoka, u tišini koja uvijek iznova nalazi načina da probije buku svijeta u kojem se mora posvjedočiti.

Misao o vjerodostojnosti riječi i gesta u kršćanskoj svakodnevici, kao i vraćanje onom prvom i jedinom svjedočanstvu Boga trojstvene ljubavi u trenutcima beznađa i neuspjeha, potvrđuje Balthasar u svom nizu »Krist danas«, točnije predgovoru prvom svesku pod naslovom »Samo je ljubav vjerodostojna«, promišljajući o onom temeljnom u teologiji danas. Čudesa, koja je Krist činio te nastavljaju svoju prisutnost u Crkvi i svijetu po djelovanju učenika, nikad nisu bila krajnji odgovor na temeljna pitanja vjernika i čitavog čovječanstva, odnosno nisu davala potreban odgovor na sva pitanja o onom kršćanskom, autentičnom i za život utemeljujućem, a što svjedoci trebaju prenijeti adresatima svjedočanstva u suvremenom kontekstu. Balthasar potreban odgovor suvremenom svijetu vidi u pronalaženju novih puteva prenošenja Objave kao vjerodostojne činjenice kroz teološko promišljanje utemeljeno u sličnim putevima koji se nalaze u povijesti teološke misli. Prema Balthasaru, postojali su pokušaji da se nađe jasno načelo za tumačenje vjerodostojnosti Objave kroz kozmološku i antropološku shemu. Kozmološka shema jedinstvo raspršenog smisla stvorenoga nalazi u Riječi koja se Utjelovila.¹² »I kao ujedinjenje svih fragmenata i kao otkupljenje zapletenoga i time obraćenje onog naopakog, ono kršćansko je trebalo učiniti vjerodostojnim.«¹³ Zbog neuspjeha ove metode – koji se ogleda u kozmosu u kojem više nema mjesta za Boga ili bogove – sve je više uspjeha

¹² Usp. H. U. von BALTHASAR, *Samo je ljubav vjerodostojna*, Zagreb, 1999., 8.

¹³ *Isto*.

imala antropološka shema koja za bit svijeta nalazi čovjeka.¹⁴ Ipak ni ona nije vjerodostojna jer čovjek nije nikakvo mjerilo za Boga, a čovjekov odgovor nije mjerilo za Riječ, koja je njemu upućena. Stoga se uvijek iznova javljala potreba nalaženja onog trenutka i mjesta koje bi bilo faktor jedinstva, činjenice života koja je snaga svakodnevice, a dolazi od Boga.¹⁵ Balthasar zaključuje kako ono što Bog u Kristu objaviteljskim činom izgovara za čovjeka ne može biti nikako normirano, već je neophodan trenutak spoznaje da je objaviteljsko djelo Isusa Krista »Božji čin u odnosu prema čovjeku, čin koji se čovjeku i za njega samo tumači«¹⁶. Drugim riječima, ono kršćansko ne priopćuje se svijetu mudrim izlaganjima da bi to znanje postalo vrhunac svega znanja u svijetu, niti se to znanje ili mudrost o kršćanskom koristi za usavršavanje čovjeka pojedinca ili svijeta u cjelini. Temeljno kršćansko skriveno je u onom što Balthasar naziva »samoveličanje božanske ljubavi: *ad maiorem Divini gloriam* – na veću slavu božanske ljubavi«¹⁷. Ono što je temeljno u teologiji, možemo zaključiti, temeljno je i u svjedočanstvima bilo pojedinca bilo zajednice, budući da teolog nužno progovara iz središta zajednice. Teologija, a time i svjedočanstvo, uvijek iznova »temeljno mora biti na veću slavu Božje ljubavi (*ad maiorem divini amoris gloriam*)«¹⁸. Tako Balthasar ulogu svjedočanstva utemeljuje i vraća njezinu biblijskom poimanju. U biblijskom poimanju kao i kod Balthasara ističe se ozbiljnost čina svjedočenja koja je vidljiva u starozavjetnom shvaćanju te njegovoj dopuni svjedočanstvom Isusa Krista u novozavjetnom poimanju.

Slavu Božje ljubavi starozavjetni je vjernik mogao vidjeti u Savezu koji je Bog sklopio s Izabranim narodom, a po tom savezu uspostavio je vezu i slavu proširio čitavim svijetom. »Novozavjetno ova uzvišena slava se pokazuje kao ljubav Božja u Kristu, koja silazi *prema kraju* (usp. Iv 13, 1) smrti i noći. Ovo krajnje (istinska eshatologija), svijetu i čovjeku nenaslutivo, možemo zapaziti samo ako ga prihvatimo kao ono *posve-drugo*.«¹⁹ Prema Balthasaru, Bog, transcendentan čovjeku, njemu imanentan postaje na onim mjestima gdje može biti u potpunosti »Drugi«²⁰, odnosno u »sakramentu brata«²¹. »Samo ukoliko je Iznad, on je Unutra. Ali zato što je Iznad, on ne gubi pravo, snagu i riječ da nam se objavi kao vječna ljubav, da

¹⁴ *Isto*, 19.

¹⁵ *Usp. isto*, 5.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ *Isto*, 6.

¹⁸ E. PUNDA, Pripadnost Terezije Avilske fundamentalnoj teologiji, u: *Obnovljeni život* 71(2016.)1, 23.-37., ovdje 29.

¹⁹ H. U. von BALTHASAR, *Samo je ljubav vjerodostojna*, 6.

²⁰ *Usp. isto*, 101.

²¹ *Isto*.

nam se pokaže shvatljiv u svojoj neshvatljivosti, te da nam se daruje.«²² Možemo reći da svjedok upravo na ovom mjestu temelji sigurnost u vjerodostojnost Objave, jer utemeljena je na istini o Bogu koji želi biti potpuno Drugi. Tako i adresati svjedočanstva u svjedocima koji prihvaćaju »biti drugi« imaju sigurnost u istinitost posvjedočenog.

2. Neki elementi Kristova križa i kršćanskog svjedočenja u spisima Hansa Ursa von Balthasara

Ako sa svim do sada rečenim uzmemo da je Krist, u čijoj je osobi savršeno sjedinjeno božanstvo i čovječstvo, svim svojim životom Božja samoobjava²³, potpuno »Drugi« za čovjeka, tada ne smijemo iz vida izgubiti križ, kao vrhunac te objave: »bez križa, a to odmah znači i bez euharistije, njegova riječ ne bi bila istinita, ne bi bila svjedočanstvo Ocu, koje u sebi sadrži su-svjedočanstvo Oca (Iv 8, 17)«²⁴ – na križu je Božja Riječ najimanentnija, budući da je u tom trenutku Bog najdalji, potpuno »Drugi« (smrt koju zaslužuju samo zločinci/odbačeni). Stoga, uzimajući da »križ Kristov jest objava Očeve ljubavi (Rim 8, 23; Iv 3, 16), a krvavo prosipanje te ljubavi dovršava se na nutarnji način izlivanjem njihova zajedničkog Duha u srca ljudi (Rim 5, 5)«²⁵, čime Balthasar govori i o očitovanju Trojedinog Boga po Kristovu križu²⁶, možemo govoriti o Kristu kao uzoru i sadržaju svjedočenja učenika kroz povijest. Ako je križ najveći znak Božje ljubavi prema čovjeku, čin u kojem Bog potpuno postaje »Drugi« i time potpuno blizak čovjeku, mjesto s kojega Boga progovara znakom koji je osoba Isusa Krista, tada križ pokazuje što je forma te što je i kakav je sadržaj svjedočanstva prvih i svih budućih svjedoka.

Zato u središnjem dijelu rada želimo razviti misao o križu kao »trenutku« i »mjestu« u povijesti čovječanstva s kojeg suvremeni svjedoci crpe sadržaj i formu svjedočanstva. Raspeti Krist uzor je suvremenim svjedocima kao sadržaj i forma svjedočanstva koji se u kontekstu vremena i mjesta prenose *verbis et gestis*, budući da je Krist svjedočanstvo, znak, samoobjava Božja cjelovitim jedinstvom riječi i gesta. To nas dovodi do zaključka da su Isusove riječi i geste sadržaj i forma svjedočanstva suvremenih svjedoka. Vazmeno otajstvo Isusa Krista, s križem u središtu, trenutak je otkrivanja Božje ljubavi spram stvorenja, a stoga mjesto i trenutak s kojeg suvremeni svjedoci crpe formu svog svjedočanstva.

²² Isto.

²³ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Teologija povijesti. Kerigma i sadašnjost*, Zagreb, 2005., 19.

²⁴ Isto, 20.

²⁵ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale*, Zagreb, 1993., 116.

²⁶ Usp. isto, 112.-116.

Forma je svjedočanstva ljubav u poniznosti za sva stvorenja, a ona se u vazmenom otajstvu Isusa Krista pojavljuje kao potreba za kenozom – slobodnim lišavanjem svega što mu kao pravom Bogu i Čovjeku pripada. To je ujedno forma svjedočanstva suvremenih svjedoka. Kenozu za Trojedinog slobodno je pristajanje Sina na lišavanje svega što kao Bog jest u potpunoj poniznosti i podložnosti Ocu koji mu daje nalog te ga šalje u svijet, to jest vječnu Riječ u ljubavi izgovara po Duhu Svetom. Kenozu i kenotički stav svjedočanstva za suvremene svjedoke slobodno je odlaganje svih blagodati koje svijet donosi kako bi se u razapetosti između neba, kao slike Božjeg poziva i njegove zahtjevnosti, i zemlje kao slike adresata svjedočanstva, posvjedočila vjerodostojnost Istine u cjelokupnoj povijesti spasenja. Svjedoči se *verbis* – naviještajući evanđelje Isusa Krista, to jest Objave Trojstva i njegove ljubavi za čovjeka – a istovremeno *gestis* – životom koji nastoji uvijek iznova nalikovati ili u što većoj mjeri biti podudaran s gestama Utjelovljenog Sina Božjega, budući da se ne smije zaboraviti na slabost krhke posude ljudskoga (usp. 2 Kor 12, 9). Sadržaj svjedočanstva kojem je kenozu forma, nalazimo u 2 Kor 12, 9-10, to jest sadržaj svjedočanstva svaki je čin poniznosti pred Bogom i ljudima svih kultura i različitosti unutar suvremenog svijeta, kako bi se posvjedočila Božja uzvišenost.

2.1. KRIŽ – VRHUNAC I SREDIŠTE POVIJESTI SPASENJA

Da križ u svjedočanstvu zauzima središnje mjesto, posebno pri svjedočenju temelja kršćanskog života – Boga samoga – možemo zaključiti iz centralne uloge Svetog Trodnevlja, kao i središnjosti križa u povijesti spasenja. Želeći istaknuti središnjost Svetog Trodnevlja u teologiji²⁷, Balthasar u svom djelu *Mysterium Paschale* iznosi »iz apstraktne visine cjelokupni raspored spasenja«²⁸, kako bi kasnije argumentima Svetog pisma i tradicije²⁹ došao do kenoze kao trenutka u kojem Božje postajanje čovjekom »dobiva trpljenički karakter«³⁰.

Smrt, koja za čovjeka stoji kao »muka« na kraju njegova postojanja, a dobili smo ju kao kaznu zbog pada prvih ljudi, u Bogu otpočeka stoji kao trenutak po kojem će palo čovječanstvo iznova biti obnovljeno. Iako »smrt, koja je u svijet došla *po grijehu* (Rim 5, 12), po sredini razbija sliku ljudskog bića, kakvog si je Bog predočio«³¹, Bog ju koristi kao obnoviteljsku snagu. On želi ući u svijet i po smrti obnoviti čo-

²⁷ Usp. *isto*, 3.

²⁸ *Isto*.

²⁹ *Isto*.

³⁰ *Isto*.

³¹ *Isto*, 4.

vječanstvo te »u iskustvu *bića na kraju* u istosti Raspetoga i Uskrsloga«³² spaja »raskinute dijelove čovjeka«³³. Prolazeći kroz smrt, postaje »mjerilom«, odnosno znakom – svjedočanstvom koje treba nasljedovati. Križ je mjesto s kojega Bog ulazi u ljudsko iskustvo smrti te time postaje »svrha i meta svekolike osobne i društvene egzistencije (Mt 24, 30)«³⁴.

Da je križ bio središtem svetopisamske misli Balthasar nastoji dokazati činjenicom da »prve apostolske propovijedi govore u osnovi samo o smrti i uskrsnuću Kristovu«³⁵. Prvi svjedoci prenose ono što su doživjeli, a za potvrdu istinitosti izrečenog spremni su dati i svoj život. Osim toga, oni se koriste starozavjetnim tekstovima kako bi dali dodatnu potvrdu posvjedočenom.³⁶ Jednak pristup nalazimo kod Pavla za kojeg je središte navještaja Evanđelja upravo križ.³⁷ Sinoptici nam daju uvid u Isusovu misao o nasljedovanju, u kontekstu kojeg »spominje križ kao osnovni oblik i sržni pojam samozataje (Mk 8, 34sl), kao piće iz kaleža i primanje krštenja (10, 38)«³⁸. Novozavjetni tekstovi u cjelini se predstavljaju s težnjom da u svom središtu imaju Kristovo vazmeno otajstvo.³⁹ Tradicija, u jedinstvu misli Istoka i Zapada, koja uz neke specifične naglaske predstavlja nevjerojatnu jednodušnost misli dvaju krila teološke misli Crkve, donosi križ kao svrhu utjelovljenja Sina Božjega.⁴⁰ Tako Balthasar »u križu vidi aktualizaciju življenja svakog čovjeka, svojevrstan plan i program, odnosno model koji cijela Crkva treba pratiti«⁴¹. Na temu aktualizacije vratit ćemo se pri kraju rada.

2.2. BOŽJA KENOZA – TEMELJ FORME SVJEDOČANSTVA SUVREMENIH SVJEDOKA

Na ovome mjestu možemo reći kako se Božja kenoza pojavljuje kao temelj forme svjedočanstva suvremenih svjedoka. Božja kenoza daje pogled u Božji život koji su svjedoci, nasljedujući Kristov primjer, pozvani svjedočiti noseći na sebi znak križa – označenost nositelja patnje koju olakšava nutarnja radost pojedinčeva odnosa s

³² *Isto*, 5.

³³ *Isto*.

³⁴ *Isto*, 6.

³⁵ *Isto*.

³⁶ Usp. *isto*, 6.-7.

³⁷ Usp. *isto*, 7.-8.

³⁸ *Isto*, 9.

³⁹ Usp. *isto*, 10.

⁴⁰ Usp. *isto*, 10.-14.

⁴¹ N. TURKALJ, Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, u: *Studia lexicographica* 7(2013.)1, 133.-151., ovdje 133.

Bogom u crkvenoj zajednici Kristovih supatnika. Božja smrt formira pojedince u nositelje novosti spasenja za sve ljude bez razlike, a uskrsnuće je trenutak iz kojeg crpe snagu svjedočenja nove nade za svijet kojem svjedočanstvom prilaze. Rastuća tendencija da se patnja zaobiđe u kršćanskom kontekstu, u kojem bujaju karizmat-ski pokreti i slične zajednice koje sa sebi svojstvenim metodama u »kršćansko« unose naglasak na čudo, ozdravljenje i blagostanje, te vjerodostojnost Istine artikuliraju ukazujući na Boga koji čini čuda, izdvajajući čovjeka iz patničkog konteksta svijeta, može utjecati na obezvrjeđivanje Božje ljubavi i slave. »Bez istovremenoga naviještanja križa i u njemu sadržanoga neuspjeha ne možemo shvatiti temelj Kristove poruke; čime se i inače u prvi plan stavlja mentalitet blagostanja nasuprot kršćanskoj poruci o nesebičnoj ljubavi.«⁴²

Ako želimo jasno pokazati zašto se slažemo s ovim Balthasarovim zaključcima, treba krenuti od njegovog promišljanja o kenozi. U središnjem dijelu djela *Mysterium Paschale* promišlja o Božjoj kenozi obilato koristeći argumente Otaca. Slaže se »s onim Ocima koji kenozu – kao samoograničenje i samoodricanje Božje – stavljaju zajedno s božanskom slobodom«⁴³. Kenoza bi tako bila Sinovljevo samoograničenje »u punoj slobodi da bi kao sićušno zrno gorušice sve nadrastao snagom svoje unutarnje moći«⁴⁴ koje kao pretpostavku ima unutartrajstvenu »nesebičnost« koja providonosno čovjeka »zaodijeva« u grijeh kako bi ga kasnije po križu spasila.⁴⁵ Bulgakov⁴⁶, kojeg Balthasar prenosi, govori o križu prisutnom u Stvoriteljevoj misli od samog početka stvaranja svijeta. Koristeći uvide ovog pravoslavnog teologa, Balthasar ističe kako je »Kristov križ upisan u stvaranje svijeta od njegova utemeljenja, kako to pokazuje Ivanova teologija o Božjem Jaganjcu (1, 29.36), koje od utemeljenja svijeta zaklano (Otk 13, 8) stoji na Očevu prijestolju (5, 6), koje napasa one koji su oprani njegovom krvlju (7, 17) i kao Janje – Pastir predaje svoj život za svoje ovce (Iv 10, 15), ali i u Janjetovoj srdžbi (Otk 6, 16) postaje sućem svojih i čitava svijeta«⁴⁷. S druge strane naglašava da »Krist doduše poučava određeni nauk, no Njegov se život prije svega predstavlja kao život patnje i smrti, kao događaj, kao objava apsolutne Božje ljubavi nama ljudima, u znaku križa. U toj dra-

⁴² Isto, 134.

⁴³ H. U. von BALTHASAR, *Mysterium Paschale*, 24.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Usp. isto, 25.

⁴⁶ Usp. W. LÖSER, Poslušán do smrti, smrti na križu (Fil 2, 8). Teologija kenoze u mišljenju Hansa Urša von Balthasara, u: *Communio*, 41 (2015.) 123, 22.-32., ovdje 28. Löser navodi kako kod Bulgakova Balthasar »prepoznaje mnoge paralele s onim što je njemu samom bilo važno: da su božanske osobe, svaka na svoj vlastiti način, uključene u događanje kenoze« (usp. isto).

⁴⁷ H. U. von BALTHASAR, *Herrlichkeit*, III/2, dio 2., 198., citirano prema: W. LÖSER, Poslušán do smrti, smrti na križu (Fil 2, 8). Teologija kenoze u mišljenju Hansa Urša von Balthasara, 28.

mi križa Balthasar želi istaknuti i naglasiti unutrašnju dinamiku Isusova predanja Ocu, u Duhu Svetom, koje za nas postaje centar Božjega samoizražavanja te objava umiranja Boga.«⁴⁸ Krist je svjedok najveće tajne o Bogu, one da je Bog odnos u ljubavi triju Božanskih osoba. Božja najveća tajna, koja nam je u Kristu objavljena, jest da Trojedini postoji u neprestanom darivanju i samopredanju. »Ova je kenotska dramatika od odlučujuće važnosti za Balthasarov koncept. Kenozna ovdje znači: Otac ne drži svoj božanski bitak čvrsto kao plijen (usp. Fil 2, 6), nego ga daje, odnosno predaje Sinu.«⁴⁹ Podcrtavajući misao o središnjosti križa u povijesti spasenja, možemo reći da Balthasar naglašava kako je križ mjesto posvemašnjeg Božjeg poniženja, razvlaštenja od svega njemu vlastitog, što očituje kakva je i kolika ljubav koju ima prema stvorenju. S kenozom križa suvremeni svjedoci mogu nadvladati prije spomenute pokušaje bijega od patničke svakodnevice. Uklopljeni u nju, noseći svoje brige i razapetost u osobnim životima, poput Krista s križa, svojim svjedočanstvom mogu biti otvoreni za sve ljude bez razlike, posebno za one odbačene i prezrene često i u Crkvi i u društvu.

U križu je stoga sadržaj svjedočanstva – jer je posvemašnji čin poniznosti pred Bogom i ljudima u kojem svaki drugi takav čin, korišten kao sadržaj svjedočanstva, ima svoj uzor – kao i njegova forma – budući da je u njemu jasno vidljiva Božja ljubav prema svakom stvoru kojeg se želi otkupiti potpunim samolišavanjem (kenozom) svega božanskog. Jednako bi se tako svojih prava trebali lišiti suvremeni svjedoci, kao i Crkva u cjelini, žele li čovjeku današnjice prići njemu razumljivim jezikom te osigurati ne samo prihvaćanje poruke svjedočanstva već i njegovo duboko ukorjenjivanje u Evanđelju Isusa Krista.

2.3. OD KRIŽA PREMA SVJEDOČANSTVU KOJE ZACJELJUJE I OKUPLJA ČOVJEČANSTVO

Izričaji koje koriste novozavjetni tekstovi, prikazujući u križu krajnji trenutak Isusova života, daju prodrijeti dublje u otajstvo Božje kenoze koja je započela utjelovljenjem, a završila razapinjanjem, u otajstvo koje će, ako ga se ispravno razumije, današnjim svjedocima dati potrebne odgovore na putevima svjedočenja u suvremenosti.⁵⁰

Kao i Krist učenik mora prihvatiti »nositi križ«⁵¹, znati na sebe preuzeti svu težinu suživljenja s Učiteljem – nositi težinu života, sa svime što on može nositi u totalite-

⁴⁸ N. TURKALJ, Kenozna križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, 138.

⁴⁹ *Isto*.

⁵⁰ Usp. C. TOMIĆ, Isusov križ, u: *Obnovljeni život* 32(1977.)2, 160.-165., ovdje 161.

⁵¹ Usp. *isto*.

tu, po Kristovu primjeru – »biti dionik sudbine Učitelja Isusa«⁵². Da je križ poziv na kontempliranje i poziv na životno ugrađivanje njegovih teoloških sadržaja, koji imaju prvenstvo pred vanjskim umjetničkim izričajem koji u temelju ima teološke uvide što umjetničkoj artikulaciji omogućuju razumljivost prikazanog, potvrđuje nam i povijesna analiza kojom se brzo može zaključiti da izgled križa ne odgovara našem današnjem običaju prikazivanja.⁵³ Drugim riječima, element negacije svega ljudskog Bog je izabrao za mjesto i trenutak po kojem će vječna Riječ, uzimajući na sebe grijeh svijeta, postavši time grijehom samim, Bogu dati zadovoljštinu i od njega, kao i međusobno grijehom odijeljenom čovječanstvu vratiti jedinstvo.

2.4. OD KRIŽA PREMA SVJEDOČANSTVU KOJE OKUPLJA ČOVJEČANSTVO

U Balthasarovu djelu *Cjelina u odlomku. Vidovi teologije povijesti*, posebno u promišljanju četvrtog dijela, pronalazimo potvrdu iznesenog. Ovdje ćemo se zaustaviti na promišljanjima pod naslovom *Cjelina u odlomku*.

Za Balthasara križ je faktor jedinstva, središte oko kojega se počinju okupljati raspršeni dijelovi pojedinca i čovječanstva. Raspeti to čini kroz pedagoško otvaranje dubine istine o sebi samome. Istina, a to je on sam, mora svjedočiti da bi učenici slobodno pristali biti uvučeni u dubine njegova bića – on za istinu o sebi u potpunoj slobodi daje na raspolaganje i svoju egzistenciju.⁵⁴ Konačni dokaz vjerodostojnosti iskaza o Bogu, unutarnjem Božjem životu te sigurnosti i istinitosti njegova puta za kasniji boravak u Istini on plaća cijenom vlastita života, čime jasno poka-

⁵² *Isto*.

⁵³ »Staurós (križ) u grčkom jeziku sigurno označuje stup ili kolac« (*Isto*, 162.) na kojima se vršila egzekucija. »Prema Herodotu (9, 120) to su mučilo izmislili Perzijanci, da se ne bi žrtvom obečastila ni zemlja, ni vatra, ni voda. Zbog toga su i svoje mrtvace izlagali na 'tornjeve tišine' da ih pojedu gavrani. Prije Perzijanaca tim mučilom služili su se Skiti, a od njih preuzeli su ga Asirci. U Ninivi je nađen naslikan prizor na kojem su tri žrtve pribijene na zidu ili nekoj ravnoj plohi« (*Isto*, 162.). Asirci su egzekuciju križem prenijeli Feničanima preko kojih je ista praksa došla do Rimljana, koji su je usavršili i njome vršili brojna smaknuća. Zbog svoje sveprisutnosti u mnogostrukosti oblika križ danas postaje trivijalan, ne izazivajući u čovjeku gotovo nikakav osjećaj. Postoje primjeri katoličkih crkava u kojima je križ multipliciran na tolikoj razini da ga vjernici više i ne zamjećuju. To nam daje priliku vidjeti kako je zaista izgledao Kristov križ kako bismo pronašli dublju poveznicu Križa, kao mjesta i trenutka, od kojega nam dotječe mudrost Svjedoka unutarnjeg Božjeg života, sa sadržajem i formom svjedočanstva. Riječ križ u novozavjetnim tekstovima malo će nam otkriti o izgledu mučila na kojem je umro Isus Krist (usp. *isto*, 160.). »Nalazimo riječ, ali nigdje se ne govori o izgledu Isusova križa. K tome, većina ovih mjesta imaju već teološko, moralno, duhovno značenje. Riječ više govori o smislu i značenju Kristove muke, a malo ili ništa o obliku križa« (*Isto*, 160.).

⁵⁴ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Cjelina u odlomku. Vidovi teologije povijesti*, Zagreb, 2012., 394.

zuje utemeljenost izgovorenih objaviteljskih riječi u vlastitu životu.⁵⁵ Čitav njegov život, protkan nošenjem bolesti i patnji u sebi rastrojenih pojedinaca, kao i cjelokupnog čovječanstva, morao je završiti mukom⁵⁶, odnosno smrću na križu kojoj prethodi nepoznatljivo bolna Kristova spoznaja u suzama nad Jeruzalemom da sav napor poduzet oko sakupljanja fragmenata ljudskog ipak neće uspjeti jer se narod ne obraća nego je, čini se, tvrdi no prije.⁵⁷ Balthasar zaključuje kako je upravo »iz takvih suza rođena Crkva, čija će krhka institucija biti kao kristalizacija ove suzama isplakane boli«⁵⁸. Bez obzira na radikalnost protivnika ne odustaje, već nastavlja svoj naum. Kako naglašava Balthasar, »ova Kristova ljudska uspravnost i ispravnost ide tako daleko da postaje objava onoga što Pavao naziva *Božjom ludošću* (1 Kor 1, 25)«⁵⁹. Prema Balthasaru na zemlji nema nikoga tko bi zastupao Božju stvar kao onaj koji je sam Istina, čega je Krist svjestan.

Na isti način ni vjernik neće dopustiti da bude odmaknut od Krista i istine objave koju je donio svijetu. Sve se to događa u jedinstvu Oca i Sina te njegovom posvećenijem predanju od kojeg svjedoci »uče«, poučeni Duhom Svetim, o putevima svog svjedočanstva.⁶⁰ Koliko god kršćansko svjedočanstvo, navještaj životom i riječju bio slab ili nikakav, možda čak i proturječan, kako to naglašava Balthasar, činjenice slabih mjesta ili pukotina s tendencijom rušenja kuće Božje »neće moći biti izlika za ublažavanje bezuvjetnosti Riječi«⁶¹. Bez obzira na te pukotine u životima svjedoka, njihova strpljivost i stalnost, predanje i darovanost svega za Krista – vlastite egzistencije ponajprije, što ne znači samo fizički život, već i svaku drugu sigurnost koju primjerice nudi položaj zaređenih službenika Crkve u njihovom kontekstu, laika u kontekstu društva i/ili Crkve, svaku sigurnost koju nude ustaljene forme ponajprije mišljenja u Crkvi – u mogućnosti su po uzoru na Kristovu darovanost na križu oblikovati svjedočanstva koja suvremenost može ne samo prepoznati, nego se suvremenike takvim pokretima može uvući u neophodan dublji odnos s Bogom.

⁵⁵ Usp. *isto*, 395.

⁵⁶ Usp. *isto*.

⁵⁷ Usp. *isto*, 396.

⁵⁸ Usp. *isto*.

⁵⁹ Usp. *isto*.

⁶⁰ V. BATTAGLIA, Križ, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 562.: »Nasljedovanje i oponašanje rassetoga Isusa, u kojima se sažima posebnost kršćanskoga duhovnog iskustva, tijesno su podložni poučljivosti Duhu Svetomu, a rast u suobličenju koje ide za tim da svaki učenik postane živa slika Učitelja, popraćen je posrtanjem na putu kojim se ide noseći, s njime i poput njega, križ bezuvjetne vjernosti Ocu (usp. Mt 10, 38; 16, 24; Mk 8, 24; Lk 9, 32; 14, 27).«

⁶¹ Usp. H. U. von BALTHASAR, *Cjelina u odlomku. Vidovi teologije povijesti*, 397.

Križ od povijesnog mučila kršćanima postaje mjestom na kojem se uči jasno, nedvosmisleno, vjerodostojno riječju i djelom svjedočiti o životu Istine same. Riječi svoga svjedočanstva nastoje, u krhkosti ljudskog, temeljiti na istini svoga života, podudarnosti izgovorenog i življenoga. Balthasar tako navodi kako Crkva »o svetosti, djevičanstvu, siromaštvu i poslušnosti... nikad neće moći govoriti drugačije od onoga kako je o tome govorio Krist«⁶².

Ono što u konačnici križ i na njem Raspeti Sin, kao vrhunac Božje kenoze, svjedoči i čime postaje znakom, svjedočanstvom samim, jest sloboda darivanja života u kategoriji zastupništva, odnosno zadovoljštine, shvaćene u pojmovima starozavjetnih hramskih žrtava.⁶³ Život Isusa Krista, zaustavljen na vrhuncu snage jedne ispunjene mladosti i ljudski nedoživljene zrelosti, naglo prekinute, ali ipak u slobodi darovane, Krista čini objaviteljem Boga kao gospodara vremena. Kako naglašava Balthasar, Isus Krist se smrti »slobodno podvrgao«⁶⁴, i nikada »nije upoznao raspadanje i trulež«⁶⁵. Jednako tako kršćani, svjedoci što svjedoče u slobodi i otvorenosti života te su za svjedočanstvo Istine spremni darovati život, ne boje se gubitka cjeline jedinstva s Bogom koji u konačnici, Sinovljevom objavom s križa neće dopustiti da čovjekova egzistencija, proživljena u Istini i s Istinom, doživi svoj poraz u hladnoći odvojenosti od Boga.

3. Neki konkretni iskazi forme i sadržaja kršćanskog svjedočanstva u suvremenom kontekstu s gledišta nasljedovanja križa Isusa Krista

Kenoza, kao forma kršćanskog svjedočenja, ako ju se posvjedoči te adresati svjedočanstvo prihvate, čime oni bivaju postavljeni u Život, Istinu, u Boga, ostvaruje istinsku zajednicu, odnosno zajedništvo u Crkvi. Time svjedočanstvo govori o vjerodostojnosti, istini Crkve same. Svjedočanstvo koje u temelju za formu nema kenozu, odnosno križ, te ju izbacuje iz središta ili pak umanjuje njezino značenje i imperativ središnjosti križa, riskira da bude odbačeno kao životno neutemeljujuće, za Boga i za kršćane nedostojno. »Pokušaj zaobilaženja križa vodi apsolutiziranju blagostanja, kojega ograničenost i dijalektiku danas u mnogočemu drastično osjećamo. Svijet želi živjeti i uskrsnuti prije nego umre, a Kristova ljubav želi umrijeti u smrti kako bi uskrsnula s onu stranu smrti, u Bogu.«⁶⁶

⁶² Isto.

⁶³ »U Kristovu se križu dogodilo ono što se uzaludno pokušavalo postići žrtvovanjem životinja: dana je zadovoljština za grijeha svijeta« (J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Split, 2011., 219.-229.).

⁶⁴ H. U. von BALTHASAR, *Cjelina u odlomku. Vidovi teologije povijesti*, 400.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ N. TURKALJ, *Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara*, 134.

3.1. SVJEDOČANSTVO – DIJALOŠKO-UJEDINJUJUĆI ELEMENT CRKVE I DRUŠTVA

Suvremeno društvo, iako križ želi izbaciti iz svoga središta zbog plemenitog razloga da najranjiviji među nama ne budu izloženi bilo kakvom nasilju pa onda i križu kao simbolu krajnjeg nasilja, ipak gubi mogućnost uvođenja djece u otajstvo onog krajnje ljudskog, a to je smrt, koja je nekad, posebno u seoskim sredinama, bila dio cjelovitog iskustva ljudskog života te su rođenje i smrt bili u okviru svakodnevnog iskustva.

U duhu dijaloga opravdano je ne nametati, posebno u prostorima državne, javne uprave, vjerske simbole pojedine religije. S druge strane, gubitkom svakog isticanja vjerskih simbola, u ovom slučaju isticanja križa, ograničavanjem ili pak nemogućnošću poistovjećivanja pojedinaca s vjerskim simbolima u javnom prostoru, gubi se mogućnost za razvijanje istinskog dijaloga i razmjene iskustava, a time i prostor svjedočenja. Prihvaćajući duh dijaloga, svjedoci vjerodostojnosti kršćanskog u mogućnosti su biti dio društva koji, poučeni Učiteljevim kenotičkim stavom, nikoga ne odbacuje, već zacjeljujući ljudsku egzistenciju, fragmentiranu grijehom, uzdiže na novu razinu, dajući joj novo dostojanstvo.

Ovime želimo istaknuti da kršćani uvijek iznova u suvremenom kontekstu trebaju saslušati argumente ljudi s kojima dolaze u kontakt, u duhu afirmacije prihvatiti rečeno, ali saslušano oplemeniti riječima svjedočanstva. Balthasar, možemo reći s tog gledišta, »svima onima koji tvrde da je križ mjesto nasilja i sl. reći će da ne uspijevaju uočiti ljepotu (u toj formi križa) u svoj nasilnosti koja je tu prisutna. To je forma koja nam otkriva onu pravu Božju ljepotu – estetska teologija.«⁶⁷ Božja ljepota, očitovana ljubavlju u formi križa, ima mogućnost kršćane, a zatim i sve ljude dobre volje, kao adresate svjedočanstva, poučiti o »putu manjega«. U smislu gore rečenoga, mislimo na kenotički stav u kojem se od drugoga uči, prihvaća u međusobnoj dijaloškoj razmjeni egzistencija »drugoga« i »drugacijega«, budući da to čini i ljudskom apsolutno »Drugi«. Ovo može biti put za formiranje društva u kojem se raste i razvija u slobodi suživota različitoga. Takav suživot treba biti utemeljen na Kristu, budući da iznesenim ne želimo otupiti oštricu naloga da se u zgodno i nezgodno vrijeme naviješta Riječ te da se svima da razlog nade koja je u nama, ujedno navješćujući cjelovito Evanđelje sa svim njegovim zahtjevima, što nalazimo u cjelovitom svjedočenju Crkve, u onom što naziva *kerigma*, *martyria* i *diakonia*.

⁶⁷ Isto, 149.

3.2. KENOZA KRIŽA – SNAGA VJERODOSTOJNOSTI U OBLIKOVANJU CRKVENE STVARNOSTI

Kerigma, a zatim *martyria* i *diakonia* Riječi u Crkvi, ako ih vidimo kao cjelovitost svjedočenja Božje objave koja nam se »daje« u potpunom »razvlaštenju« Oca i Sina po Duhu Svetom (prakenoza i kenoza)⁶⁸, otkrit će nam neke od pozitivnih pristupa, kao i one koje treba usavršiti da bi svjedočanski govor Crkve *verbis et gestis* mogao biti trajno performativnim za postojeće članove Crkve te životno utemeljujući za adresate svjedočanstva koji su uglavnom ili rubni kršćani, kako ih se često naziva, ili pak onima kojima se prvi put naviješta u kontekstu suvremenosti zapadne kulture.

Za Balthasara kenoza križa u kontekstu vremena treba se artikulirati u takav govor koji ju bez uljepšavanja prikazuje kao jednu od najmračnijih točaka povijesti, ali iz tog mraka izbija jaka svjetlost.⁶⁹ Iako suvremeni čovjek teži odmaku od svake vrste patnje, upravo usmjeravajući ga na vanjski lik Isusa patnika te nutarnje biti križa, iz koje čovjek današnjice može crpiti snagu za vlastiti život, kršćani mogu biti ona snaga suvremenom čovjeku koja ga tjera da život utemelji na Kristovoj snazi. Svjedočanstvom se ne prenosi toliko potreba svojevrsnog uništavanja života kroz negaciju svega ljudskog, a što je Bog sam stvorio. Valja naglasiti da Bog ne želi da čovjek neprestano pati, ili da patnjom Crkva treba težiti govoru o Bogu kojeg se žrtvom tijela može umilostiviti.⁷⁰ Riječ je o svjedočanstvu križa koji ljude u sebi oslobađa i otvara novosti života u Kristu. »Križ shvaćen kao objava ljubavi i oslobođenje slobode, koja je uvjetovana konkretnim kontingentnim, povijesnim, civilizacijskim, kulturnim, političkim, religijskim, tradicijskim okolnostima, uvjet je mogućnosti da većina ljudi danas u okolnostima promijenjene dinamičke slike svijeta doživi događaj Isusa Krista kao egzistencijalno odlučujuću stvarnost.«⁷¹ Zato kršćani neprestano traže nove načine navještaja paradoksa križa koji postaju dijelovi, sadržaj svjedočanstva, onako kako smo križ kao njegov sadržaj do sada prikazali. »U tom paradoksu križa očituje se Božja ljepota, koja je samo u vjeri opaženo primanje slave od najslobodnije ljubavi, koju nam donosi objava, i u tome smislu treba i čovjek odgovoriti Bogu putem liturgije i molitve, koje imaju cilj slaviti Boga, a ne ostvariti korist.«⁷²

⁶⁸ Usp. isto, 137.-140.

⁶⁹ Usp. isto, 149.

⁷⁰ Usp. N. BIŽACA, Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa. Nekoliko poželjnih značenjskih naglasaka u govoru o križu danas, u: *Služba Božja* 51(2011.)1, 5.-31., ovdje 30.

⁷¹ Isto.

⁷² N. TURKALJ, Kenoza križa u teološkoj misli Hansa Ursa von Balthasara, 149.

Nasuprot svim patetičnim znakovima ljubavi danas, križ nas uči da ljubav treba biti potpuna, cjelovita, jedinstvena i neponovljiva snaga koja pokreće svijet i mijenja ga. Križ nas poziva pogledati da je na njemu Bog bio spreman umrijeti iz ljubavi koja se ni sa čim ne da usporediti. Bio je spreman umrijeti za ljude u čitavom spektru njihovih različitosti. Tako križ pred nama stoji kao ljubav od koje trebamo naučiti da onkraj svake naše nemogućnosti da ljubimo u potpunosti, da onkraj svake naše boli u srcu i naše ograničene mogućnosti za ljubav, stoji Krist koji svojom ljubavlju liječi svaku ranu naše nepotpunosti, sebičnosti, lijenosti, oholosti, svake stvarnosti grijeha koji u konačnici znači nedostatak ljubavi i dobrote prema »drugom«. Križ nas uči kako ljubiti ispravno i daje nam snagu za takvu ljubav. U konačnici samo ljubav, ako ju uzmemo kao kriterij vjerodostojnosti koji nadraستا središnjosti kozmoloških i antropoloških pokušaja isticanja Božje istinitosti, može biti ona kojom Bog može sebe artikulirati u svijetu kao od svijeta potpuno »Drugi«, čime on postaje bliži čovjeku nego samome sebi.

Crkva – zajednica Kristovih supatnika – u kenozu križa nalazi snagu koja govori o njezinoj vjerodostojnosti te je u mogućnosti po njoj ispuniti zahtjev da neprestano, u samokritičnom promišljanju, bude »reformirana«, drugim riječima da kroz prepoznavanje znakova vremena u konkretnost vremena i mjesta uvijek iznova donosi poruku »Drugog« koji želi biti »Brat«, »Blizina«, »Bog za mene«. Ono što ju potiče na takav izlazak iz sebe potreba je da se poput Raspetoga Sina Božjega bude uvijek »Drugi« koji će svojom »drugotnošću« neprestano tražiti mjesta na kojima se nalazi za društvo, ali i za samu Crkvu, ljudski »drugotno«, odnosno izgubljeno, odbačeno i grešno.

Ovakav govor o križu može se razviti zbog novih naglasaka u teologiji muke koja je u svojim temeljima ostala ista, ali su s Drugim vatikanskim koncilom postavljeni neki novi, egzistencijalni trenutci kako bi taj govor suvremenom čovjeku bio što razumljiviji. Nasuprot liturgijsko-žrtvenom poimanju križa, shvatljivijem ljudima u židovskom ili rimskom okružju u kojem se čovjek svakodnevno susretao s različitim vrstama žrtava u krvi, nalazimo za kršćane životniji i dijaloško usmjereniji govor o križu nakon Koncila.⁷³ Ističe se kako se u Kristu, na njegovu križu, u njegovoj krvi, čovjek pomiruje s Bogom. Njegova krv dolazi umjesto nesavršenih žrtava Starog zavjeta i čisti čovjeka od svake prljavštine. Bog besplatno po Sinu u svijet unosi svoju čistoću.⁷⁴ Tako postajemo dio božanskog života u koji smo, svojim

⁷³ Usp. N. BIŽACA, Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa, 10.-17.

⁷⁴ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 219.-222.; Raguž, prikazujući djelo *Cur Deus homo* Anzelma Canterburyjskog, ističe kako je čin spasenja nastao iz slobode Isusa Krista te da Otac nije onaj koji uživa u patnji ili smrti Sina, već u Sinu Bog

svjedočanstvom, pozvani uvući mnoge ljude ovoga svijeta. Čitav kršćanski život, kako smo to vidjeli gradeći promišljanje na tragu misli Hansa Ursa von Balthasara, svjedočanstvo je tog sjedinjenja koje nam je došlo po križu. U njemu se očituje sva veličina Kristove ljubavi koju treba isticati u svjedočanstvu, a pokazana je u tome »da nas u svoj našoj bijedi prima u sebe, u svoju živu i svetu žrtvu, tako da stvarno postajemo *njegovo tijelo*«⁷⁵. Božja ljubav čovjeka traži i uvijek iznova nalazi način da ga dovede do one svrhe radi koje je stvoren, a to je jedinstvo s njime. Isus Krist nam svojim životom, koji vrhunac dostiže u križu, svjedoči o tim Božjim naporima oko približavanja ljudi sebi i svrsi radi koje su stvoreni.⁷⁶

Zaključak

Kršćansko svjedočenje u povijesti Crkve zauzimalo je važno mjesto u govoru o vjerodostojnosti naviještane Riječi. Isus Krist, Utjelovljena Riječ, sam je svjedok, odnosno objavitelj istine unutartrajstvenog života, a time uzor svjedočanstvu vjernika u svim kontekstima vremena i mjesta Crkve. Utjelovljeni može biti znak i uzor svjedočanstva na vrhuncu povijesti spasenja, na križu prema kojem je usmjerena od početka stvaranja. Križ je mjesto i trenutak povijesti na kojem Bog, čovjeku apsolutno »Drugi«, postaje »Bliski«, budući da se u tom trenutku očituje kao ljubav. Ljubav je artikulacija Božjeg unutarnjeg života i njegovog djelovanja za stvoreno. Svjedoci su pozvani svjedočanstvom prenositi sadržaj križa, odnosno od Raspetoga se »uzima« forma i sadržaj svjedočanstva. Forma svjedočanstva postaje kenoza, odnosno razvlaštenje Sina od svega onog što mu kao Bogu pripada, sadržaj je svaki čin poniznosti.

Crkva današnjice u naglašavanju teologije križa, govora o sadržaju i formi koju križ daje svjedočanstvu, može u svijetu biti ujedinjujuća snaga – naviještajući Božju ljubav, besplatno darovanu našim često besplodnim životima, ona okuplja raspršene dijelove čovjeka koji se muči oko očuvanja izvanjskoga u svim pojavnostima. Pritom suvremenici kršćanskih svjedoka zaboravljaju na duboke prostore nutarnjeg gdje Bog djeluje, mijenjajući egzistenciju iz temelja, čineći ju sposobnom za nutar-

preuzima na sebe sve te činjenice koje proizlaze iz spasenja po križu jer se čovjeka jedino tako moglo spasiti (usp. I. RAGUŽ, »Intellectus fidei« Anzelma Canterburyjskog s posebnim osvrtom na »Cur Deus homo«, u: *Obnovljeni život* 69(2014.)4, 435.-446., ovdje 444s).

⁷⁵ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 226.; Papa Benedikt XVI., nakon promišljanja o Isusovoj smrti, zaključuje da se u navještaju evanđeoske poruke »uvijek (...) radi o tome da se svakog pojedinca i svijet tako uvuče u Kristovu ljubav da svi zajedno s njime postanu prinos ugodan, posvećen Duhom Svetim (Rim 15, 16)« (*isto*, 228.).

⁷⁶ Usp. N. BIŽACA, Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa, 16.

nje ozdravljenje od grijeha, suživot u različitosti koja se gradi na dijaloškoj otvorenosti po Kristovu primjeru, uvijek završavajući na darivanju ljubavi koja je jedina snaga obrane vjerodostojnosti Božje Objave, kršćanskog u konačnici.

THE KENOSIS OF THE CROSS – THE FORM AND CONTENT OF THE TESTIMONY OF CHRIST'S CONTEMPORARY WITNESSES. REFLECTIONS IN ACCORDANCE WITH HANS URS VON BALTHASAR

Silvio KOŠČAK*

Summary: *The author of the paper discusses Christian testimony as a fundamental position from which a believer and Christian community start the proclamation of the Truth that is recognized as fundamental for life. Testimony is examined from biblical positions and put in the context of modern society and the context of Christ's Paschal Mystery in order to develop a reflection on the form and content of contemporary witnesses. In reflecting on the testimony, the author leans on the thought of the Swiss theologian Hans Urs von Balthasar and, based on his insights, the author develops some elements of testifying that stem from the Cross of Christ. From the Cross, which represents kenosis, we can read the form of testifying as well as the contents of the testimony, which involves every act of humility of Christian life. The author concludes with some specific expressions of the form and contents of Christian testimony in the contemporary context from the position of contemplating the Cross, all with the aim to present this thought out testimony as a dialogical and integrating element of the Church and the contemporary society.*

Keywords: *testimony, the Cross, theology of the Cross, the form of testimony, the contents of testimony, kenosis, humility, Hans Urs von Balthasar.*

* Silvio Koščak, mag. theol., Trg Slobode 11, 42000 Varaždin, Croatia, koscak.silvio@gmail.com